

100

GRANS DONES DE LA HISTÒRIA

M. Àngels Cabré

100 grans dones de la història

• *Col·lecció De Cent en Cent* – 65 •

100 grans dones de la història

M. Àngels Cabré

□■ Cossetània

Primera edició: març del 2021

© M. Àngels Cabré

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-029-8

DL T 5-2021

ÍNDEX

Introducció.....	11
1. Aspàsia de Milet (c. 470 aC – c. 400 aC).....	13
2. Cleòpatra (69 aC – 30 aC).....	15
3. Hipàtia (355/379–415/416).....	17
4. Egèria (s. IV).....	19
5. Ermessenda de Carcassona (973–1058).....	21
6. Hildegarda de Bingen (1098–1179).....	23
7. Elisenda de Montcada (1292–1364).....	25
8. Joana d'Arc (c. 1412–1431).....	27
9. Isabel de Villena (1430–1490).....	29
10. Isabel la Catòlica (1451–1504).....	31
11. Teresa d'Àvila (1515–1582).....	35
12. Artemisia Gentileschi (1593–1654).....	37
13. Juliana Morell (1594–1653).....	33
14. Luisa Roldán (1652–1706).....	39
15. Marianna de Copons (1687–1757).....	41
16. Agustina d'Aragó (1786–1857).....	43
17. Mariana Pineda (1804–1831).....	45
18. Dorotea de Chopitea (1816–1891).....	47
19. Concepción Arenal (1820–1893).....	49
20. Louise Michel (1830–1905).....	51
21. Helena Blavatsky (1831–1891).....	53
22. Amalia Domingo (1835–1909).....	55
23. Dolors Monserdà (1845–1919).....	57
24. Emilia Pardo Bazán (1851–1921).....	59
25. Dolors Aleu (1857–1913).....	61
26. Emmeline Pankhurst (1858–1928).....	63
27. Ángeles López de Ayala (1858–1926).....	65
28. Blanca Catalán (1860–1904).....	67
29. Clotilde Cerdà (1861–1926).....	69
30. Teresa Claramunt (1862–1931).....	71
31. Carme Karr (1865–1943).....	73
32. Pepita Teixidor (1865–1914).....	75
33. Marie Curie (1867–1934).....	77

34. Carmen de Burgos (1867–1932)	79
35. Alexandra David-Néel (1868–1969)	81
36. La Bella Otero (1868–1965)	83
37. Caterina Albert (1869–1966)	85
38. Maria Montessori (1870–1952)	87
39. Francesca Bonnemaison (1872–1949)	89
40. Natividad Yarza (1872–1960)	91
41. Rosa Sensat (1873–1961)	93
42. Lluïsa Vidal (1876–1918)	95
43. Àngela Graupera (1876–1940)	97
44. Virginia Woolf (1882–1941)	99
45. Dorothy Levitt (1882–1922)	101
46. Elena Jordi (1882–1945)	103
47. Coco Chanel (1883–1971)	105
48. Tecla Sala (1886–1973)	107
49. Clara Campoamor (1888–1972)	109
50. Margarida Xirgu (1888–1969)	111
51. María Luz Morales (1889–1980)	113
52. La Argentina (1890–1936)	115
53. Caridad Mercader (1892–1975)	117
54. Aurora Bertrana (1892–1974)	119
55. Carme Montoriol (1893–1966)	121
56. Madronita Andreu (1895–1983)	123
57. Conxita Supervia (1895–1936)	125
58. Lola Anglada (1896–1984)	127
59. Dolores Ibárruri, <i>La Pasionaria</i> (1895–1989)	129
60. Amelia Earhart (1898–1937)	131
61. María Moliner (1900–1981)	133
62. Margaret Mead (1901–1978)	135
63. Maria Dolors Bargalló (1902–1980)	137
64. María Laffitte (1902–1986)	139
65. Maruja Mallo (1902–1995)	141
66. María Zambrano (1904–1991)	143
67. Frederica Montseny (1905–1994)	145
68. Hannah Arendt (1906–1975)	147
69. Anna Maria Martínez Sagi (1907–2000)	149
70. Frida Kahlo (1907–1954)	151
71. Mercè Rodoreda (1908–1983)	153
72. Pilar Careaga (1908–1993)	155
73. Remedios Varo (1908–1963)	157
74. Simone de Beauvoir (1908–1986)	159
75. Enriqueta Gallinat (1909–2006)	161
76. Carme Serrallonga (1909–1997)	163
77. Rita Levi-Montalcini (1909–2012)	165

78. Irene Polo (1909–1942)	167
79. Jean Batten (1909–1982).....	169
80. Simone Weil (1909–1943)	171
81. Ángeles Santos (1911–2013).....	173
82. Matilde Ucelay (1912–2008).....	175
83. Chien-Shiung Wu (1912–1997).....	177
84. Mari Pepa Colomer (1913–2004)	179
85. Rosa Parks (1913–2005)	181
86. Carmen Amaya (1913–1963).....	183
87. Dolors Canals (1913–2010).....	185
88. Mary Santpere (1913–1992)	187
89. Neus Català (1915–2019).....	189
90. Ángeles Alvariño (1916–2005).....	191
91. Maria Aurèlia Capmany (1918–1991).....	193
92. Teresa Rebull (1919–2015).....	195
93. María Casares (1922–1996)	197
94. Victòria dels Àngels (1923–2005).....	199
95. Alícia de Larrocha (1923–2009).....	201
96. Victòria Sau (1930–2013)	203
97. Joana Biarnés (1935–2018).....	205
98. Montserrat Roig (1946–1991).....	207
99. Maria-Mercè Marçal (1952–1999).....	209
100. Christa Leem (1953–2004)	211

INTRODUCCIÓ

Qui explica la història? Qui l'escriu? No pas les dones, no pas les que més dificultats han tingut per formar-ne part. No pas les que han volgut cancel·lar i esborrar. No pas elles, les integrants d'aquell continent negre de què parlava Freud.

Les dones són aquí des dels inicis de la humanitat, però la seva visibilitat ha estat inversament proporcional a l'excessiva visibilitat dels homes. Aquest mal invent anomenat *patriarcat*, encara ben viu, les ha condemnat al llarg dels segles als espais privats. Que no tenien dret a ocupar els espais públics? Que no eren també seus? A excepció de santes, reines i alguna heroïna, sembla que haguessin amagat les dones rere cortines on la llum no les pogués il·luminar.

Però els temps canvien i el patriarcat es debilita a passos gegantins amb la globalització i gràcies a sacsejades com el moviment *Me Too*, que denuncia les agressions sexuals que les dones han patit i pateixen. I el que ahir servia, avui ja no serveix. Com a bones desobedients, amb no poc esforç les dones han anat ocupant progressivament els llocs que se'ls negaven. De manera que, a banda d'escriure la història en minúscula, han acabat escrivint també la Història amb majúscula.

Aquest llibre recull les vides de 100 grans dones que han fet de la història un lloc una mica més femení del que el patriarcat hauria volgut. Dones de la política, la música, les arts plàstiques, la literatura, la filosofia, la ciència, el cinema... Dones privilegiades i dones humils, heroïques en les seves històries de superació. Dones que han assolit els seus somnis amb grans dosis de passió i compromís. Dones que han deixat empremta. Dones, en definitiva, que avui són referents per a moltes altres dones.

Des d'Aspàsia de Milet —que va viure uns quants segles abans de Crist— fins a Christa Leem —mite eròtic dels anys setanta del segle XX—, trobem la pionera de l'estudi de l'orgasme femení (Hildegarda de Bingen), la primera dona que es va doctorar a Europa (Juliana Morell), la primera anarquista (Louise Michel), la primera metgessa del país (Dolors Aleu) o la primera corresponsal de guerra catalana (Àngela Graupera). També la gran reina d'Egipte Cleòpatra, la pintora Artemisia Gentileschi, l'escriptora Dolors Monserdà, la viatgera Alexandra David-Néel, la pedagoga Maria Montessori, Virginia Woolf, Clara Campoamor, Margarida Xirgu, Hannah Arendt, Mercè Rodoreda, Simone de Beauvoir, Victòria dels Àngels, Joana Biarnés... I, per descomptat, les valentes Mariana Pineda, Emmeline Pankhurst, Amelia Earhart o Rosa Parks. Són el que el feminisme anomena "les mares simbòliques", les que ens fan més fortes.

La poeta nord-americana Adrienne Rich pensava que per fer valdre l'experiència femenina feien falta "uns ulls nous, sota parpelles noves". Afortunadament ja tenim uns ulls nous i mirem més enllà del relat androcèntric que ens han venut. Ara sabem que la història explicada per homes i per als homes era una pura invenció. Perquè les dones sempre hem estat allà on les coses han succeït. Que a partir d'ara no ens expliquin contes. Elles, nosaltres, també hem estat i som protagonistes d'excepció.

01 / 100

ASPÀSIA DE MILET (c. 470 aC – c. 400 aC)

Era el que se'n diu una sàvia i va ser la dona més important de la Grècia clàssica. A la ciutat grega de Milet —a l'actual Turquia—, la seva saviesa causava sensació. S'havia format llegint els filòsofs i els poetes perquè la bona situació de la seva família l'hi havia permès. Tot i que, en honor a la veritat, s'ha de dir que en aquells temps a la Grècia clàssica els nens i les nenes rebien a l'escola la mateixa educació; era el que avui s'anomena *coeducació*.

Es parla de la seva bellesa i que els seus cabells eren rossos com l'or. A la seva ciutat havia fet fortuna dirigint un bordell que li havia proporcionat considerables ingressos. És a dir que era una *betaira* o una prostituta de luxe, com es vulgui. Va deixar, però, aquesta rendible ocupació quan el dramaturg Sofroni li va parlar d'Atenes, un lloc on podria desenvolupar millor les seves capacitats intel·lectuals. I cap allà se'n va anar. Tenia, diuen, vint anys.

A Atenes va fundar una escola de filosofia i declamació per a joves. La fama no va trigar a arribar-li i la van admirar des d'Eurípides fins a Sòcrates, que déu-n'hi-do. Però el que es va sorprendre més va ser Pèricles, que era la màxima autoritat política de la ciutat. Pèricles la va deixar embarassada. Va ser la seva companya i es diu que fins i tot li escrivia els discursos. Per això sembla encetar la llarga llista de dones especialment brillants que van fer brillar encara més els seus companys de llit fent-los la feina des de l'ombra.

També es va envoltar dels intel·lectuals més destacats, com Plató, Aristòfanes o Anaxàgores. En aquella Atenes del segle V en part tan envejable, Aspàsia va tenir-hi un gran pes, com ben poques dones el van tenir en aquell temps. Els sectors més conservadors no la podien ni veure, perquè amb el seu exemple animava les dones a viure més enllà del paper que se'ls havia adjudicat i a emancipar-se.

Per acabar-ho d'adobar, posseïa coneixements científics, encara que no els va deixar per escrit. En aquest camp, va tenir un interès especial en l'estudi de l'embaràs, ja fos per prevenir-ne els riscos o per pal·liar les molèsties del postpart. I també, per rematar l'antipatia que sentien per ella els més convencionals, en les estones de lleure que li deixava la seva dedicació al pensament, li agradava organitzar grans festes que duraven dies, regades amb bon vi i on confraternitzaven ni més ni menys que milers de convidats.

En una ocasió se la va acusar d'haver ofès els déus, un delictes que era molt greu, i va haver de sotmetre's a un tribunal ciutadà, del qual pel que sembla va ser absolta segurament gràcies a la seva brillant eloqüència. Pel mateix delictes, més tard Sòcrates seria condemnat a mort. Quan Pèricles va morir a causa de la pesta, Aspàsia es va casar de seguida amb un ric atenenc i amb ell va tenir un altre fill. A la mort d'aquest, es va retirar de la vida pública i va tornar a la seva antiga ocupació. Va fundar una Acadèmia d'Eloqüència i Art Amatori, no se sap si per a les aspirants a *betaires* o per a les aspirants a filòsofes.

S'ha de dir que les seves dates de naixement i de mort són aproximades, i que part de la seva vida ha estat reconstruïda gràcies a testimonis posteriors. Col·laboren a desdibuixar la veritat els calumniadors que li van voler mal i aquells que històricament s'han dedicat sense treva a malparlar de les dones que excel·leixen.

02 / 100

CLEÒPATRA (69 aC – 30 aC)

La darrera reina d'Egipte —que va néixer a la ciutat d'Alexandria— pertanyia a la dinastia ptolemaica i el seu pare va ser Ptolemeu XII. A la mort d'aquest i amb només divuit anys, va ocupar el tron, cosa que li va valdre l'enfrontament amb el seu germà, que li va declarar la guerra. Però no van ser les lluites internes les que la van fer mundialment cèlebre, sinó les seves estretes relacions amb l'imperi Romà, on en aquells anys governava Juli Cèsar. De la seva unió amb l'emperador va néixer Cesarió. Quan Juli Cèsar va ser assassinat, el va substituir Marc Antoni, tant en el comandament de Roma com al llit de Cleòpatra. Amb ell va tenir tres fills.

A Egipte, Marc Aureli va protagonitzar una guerra contra el seu gran enemic, Octavi. En aquest conflicte va ser on tots dos, Cleòpatra i el seu amor, van perdre la vida. Hi ha molta literatura sobre aquest final. Alguns creuen que l'emperador es va suïcidar quan li van comunicar la notícia de la falsa mort de la reina, mentre que altres diuen que va ser Cleòpatra qui, en saber que Octavi —el futur emperador August— la volia mostrar a Roma com a trofeu, es va llevar la vida abans deixant que la mossegues una serp verinosa.

Aquesta és la història explicada breument, però hi ha molt més, demostrat o engreixat pel poder captivador de la llegenda. Cleòpatra era molt bella, però també molt intel·ligent, i, a banda d'intel·ligència, va demostrar que era una dona amb criteri propi. Aquesta suma d'elements és la que va captivar tant Juli Cèsar com Marc Antoni, que quan la van conèixer estaven tots dos feliçment casats. Contràriament, no agradava gens a aquells que van escriure la història de l'imperi Romà, per això van difondre d'ella una imatge de *femme fatale* de la qual avui encara no s'ha desempallegat. Molt diferent és la imatge que ha quedat d'ella en la tradició islàmica,

en la qual se la recorda per les seves virtuts i no per la seva capacitat de seducció. Ben al contrari, se la recorda com una erudita que robava cors amb la seva conversa brillant i les seves capacitats intel·lectuals.

Hi ha una cosa, però, de la qual s'ha parlat poc. Cleòpatra era d'origen grec i no egipci, però a còpia de generacions no se sap quantes barreges la van precedir, de manera que no se sap del cert a quina raça va pertànyer. Educada en la cultura hel·lènica, se li adjudica el domini de set o vuit llengües i d'una vasta cultura general en diversos camps, de les matemàtiques a l'astronomia, passant per les ciències polítiques.

Era molt ambiciosa i també capriciosa. En la seva curta vida, que va tenir lloc en anys convulsos i més que trepidants, va tenir temps de viure moltes intrigues, exilis, crims, atacs i retirades, i anades i vingudes d'Egipte a Roma. Va governar durant vint-i-un anys i amb ella l'Egipte faraònic va recuperar el prestigi que temps enrere havia tingut. Amb ella es tancava una tradició de reines fortes, que ho van ser encara més a causa de la feblesa dels seus marits. És el cas, per exemple, de Nefertiti. La darrera reina del Nil va expirar en el seu llit daurat, amb el vestit reial i les joies que feien resplendir encara més la seva exòtica bellesa, fos de la raça que fos. Tenia trenta-nou anys.

03 / 100

HIPÀTIA (355/379–415/416)

Tots els personatges de la història remota no deixen d'estar envoltats d'una boira de llegenda. Hipàtia no n'és una excepció. Aquesta egípcia originària d'Alexandria va destacar sobretot en ciències exactes i en matemàtiques. Havia tingut la sort de créixer en un ambient culte i que incentivava la curiositat per disciplines diverses. Filla del filòsof Teó, que treballava a la Biblioteca d'Alexandria, va ser hereva de les idees de Plató i Plotí. I ja com a mestra neoplatònica va tenir a càrrec seu la responsabilitat de l'educació de futurs alts càrrecs.

És la primera matemàtica de la qual es té notícia. Estudiosa així mateix de l'astronomia, entre les seves aportacions trobem el perfeccionament dels astrolabis destinats a fixar el lloc exacte on es troben les estrelles al firmament. Es va dedicar també a estudiar l'àlgebra i la geometria, fins a superar el seu propi pare. És també la inventora del densímetre, instrument que calcula la densitat dels líquids.

No es va quedar pas a Egipte, sinó que va viatjar a Atenes i Roma per ampliar els seus coneixements. En el canvi del segle IV al segle V esdevingué la cap indiscutible del neoplatonisme a la seva ciutat natal. No ensenyava pas a l'escola, sinó a casa seva mateix, on acudien deixebles de llocs diversos. Casa seva va convertir-se en un dels centres neuràlgics del saber, un centre que acollia la diversitat cultural i també religiosa, on les lliçons consistien en diàlegs al voltant de la filosofia, les matemàtiques, l'astronomia, etc.

Va viure en l'ascetisme, de manera que, tot i haver-se casat amb un filòsof anomenat Isidor, va romandre verge i allunyada dels perills de la carn. Que destaqués per sobre dels filòsofs del seu temps demostra que, allà on les dones excel·lien, hi havia qui les sabia

apreciar, contràriament al que ens han volgut fer creure esborrant el rastre de tantes dones valuoses que van brillar en el seu temps. Són els seus deixebles els que ens han permès saber d'ella i de les seves contribucions. El més destacat va ser Sinesi de Cirene.

Hipàtia sempre va mantenir la tesi heliocentrista, model astronòmic segons el qual la Terra i els planetes es mouen al voltant del Sol. I es creu que Copèrnic va tenir accés a les seves teories. Per això estaríem en disposició de considerar-la una influència en la revolució copernicana.

El saber sempre desperta recel, i Hipàtia va morir de manera violenta, a mans d'una turba de cristians, quan tornava a casa seva en un carruatge. La van arrossegar per tota la ciutat fins arribar al temple d'August, llavors la catedral d'Alexandria. Allà, després de despullar-la, la van lapidar fins a la mort. Segurament va ser assassinada per romandre fidel al paganisme en un moment de creixent catolicisme, germen de la religió catòlica que regnaria després a l'imperi Romà. És per aquesta raó que se l'ha considerat també una màrtir de la ciència, perquè va morir defensant allò que es pot demostrar enfront d'allò que no es pot demostrar. La seva tragèdia és també un dels exemples del pas del raonament clàssic a l'obscurantisme medieval.